

Baljós naplemente, avagy a holtak szelleme őrködik – Festői találkozások

Gerevich József

1892-ben, amikor Paul Gauguin első alkalommal tartózkodott Tahitin, a Csendes-óceán egyik kis szigetén, különös képet festett *A holtak szelleme őrködik* címmel. A festő, aki meglehetősen szűkszavúan nyilatkozott műveiről, e festményét így írta le: „Egy fiatal bennszülött nő fekszik kinyújtózva, arcával lefelé. Rémülettől eltorzult vonásai csak részben láthatók. Egy ágyon fekszik, amelynek kék és krómsárga a drapériája. A vörös-lila háttér elektromos szikrákhoz hasonló virágokkal van behintve, és egy nagyon különös alak áll az ágy mellett.”

A képen látható fiatal bennszülött nő nem más, mint egy tizenhárom éves asszony, Tehura, akivel a festmény keletkezésének idején Gauguin a boldog mézesheteit élte. Megismerkedésük és házasságuk nem mindennapi módon alakult. A szigetre érkezését követően a festő lassan, fokozatosan

Tehurával való házassága minőségi változást hozott Gauguin életébe.

Gauguin: *Önarckép*, 1893

rendezkedett be. Semmi nem úgy alakult, ahogy nem megbízható olvasmányélmények hatása alatt elképzelte. Egyre magányosabbnak érezte magát, és a várva várt ihlet sem érkezett meg. Ekkor kerekedett fel, hogy „asszony után nézzen”. A nem

sokkal később kiadott könyvében, a *Noa-Noában* arról írt, hogy új festői témák felfedezésére indult. De személyiségének mélyebb ismerete egyértelművé teszi, hogy a paradicsomi Évát kereste, akit két évvel korábban édesanyjáról mintázva többször is megfestett.

Nagy-Tahiti keleti partvidékén találkozott egy ismeretlen bennszülöttel, aki meghívta Gauguin a kunyhójába. A kunyhóban egy asszony kenyérfagyümölcscsel, banánnal és ivóvízzel kínálta. Egy másik pedig megkérdezte, mi járatban van arrafelé. Gauguin önkéntelenül vágta rá rögtön, hogy asszonyt keres. Az érdeklődő nő meglepő ajánlattal állt elő. A saját, eladósorban lévő lányát kínálta Gauguin élettársául. Miután az asszony igen csinos volt, Gauguin ebből arra következtetett, hogy a lánya is csinos lehet. Habozás nélkül kijelentette, hogy minél hamarabb látni szeretné a lányt. Csak annyit kellett várni Tehura megjelenésére, amennyi idő ahhoz kellett, hogy kelengyéjét összecsomagolja egy batyuba. Amikor belépett a kunyhóba, Gauguin el volt ragadtatva a szépségétől. Szénes fekete haja a derekáig ért, nagy szemei kihívóan csillogtak, arca széles volt, orra lapos, ajkai duzzadtak, mint minden polinézianak, lába pedig izmos, erős.

Első beszélgetésük tömör és lényegre törő volt. Ráadásul maori nyelven zajlott, feltehetően előre célzottan megtanult kérdések segítségével. Gauguin megkérdezte, fél-e tőle, mire a lány azt felelte, nem fél. Majd azt kérdezte tőle, akar-e vele élni a kunyhójában élete végéig. A lány gondolkodás nélkül igennel felelt. Végül a legfontosabb, a betegségére vonatkozó kérdés sem maradt el, nemleges válasszal. Miután minden akadály elhárult a házasság elől, Gauguin ifjú arájával és Tehura rokonainak kíséretében visszaindult szálláshelyére.

Tehurával való házassága minőségi változást hozott Gauguin életébe. Az ifjú asszony a vágyott paradicsomi Éva képzetét hívta elő. Megszűnt gyötörő magányérzete, visszatért az alkotói aktivitása, rendezetté vált az élete. Tehura igénytelen volt, beérte kevés pénzzel, kevés ajándékkal, és nem igényelt romantikus gesztusokat. Kezdetől magára vállalta a háztartás gondjait, mosást, főzést, az élelem beszerzését. Ráadásul testi varázsa, gátlástalan érzékisége lenyűgözte az öregedő festőt.

Gauguin így jellemzi ezt az időszakot: „Reggelként, amikor felkelt a nap, a ház tele lett sugárzó ragyogással. Tehura arca fénylett, mint az arany, mindent színessé tett csillogásával, és kettesben kimentünk, felfrissültünk a közeli folyóban, olyan egyszerűen és természetesen, akár az Éden Kertjében az első emberpár. Idővel Tehura még simlékonyabbá és gyengédebbé vált mindennapos életünkben. Teljesen áthatott engem a tahitibeli noa

Gauguin: A holtak szelleme őrökődik, 1892. Albright-Knox Art Gallery, Buffalo

noa (illat). Észrevétlenül suhantak az órák és a napok. Már nem láttam többé semmi különbséget jó és rossz között. Minden szép, minden csodálatos volt.”

A *holtak szelleme őrökődik* című festmény ebből a korszakból való. A szorongó asszony alakja megtörtént, valóságos eseményhez kapcsolódik, amelyet magától a festőtől ismerünk. Gauguin a sziget központjába, Papeetébe ment, hogy hivatalos ügyeket intézzen. Megígérte Tehurának, hogy este visszater. De hazatérőben eltörött a kocsija, emiatt az út hátralevő részét gyalog kellett megtennie. Közben a nap lement, beesteledett, sötétség borult a tájra. Éjfél is elmúlt már, mire hazaért. Akkor jutott eszébe, hogy kifogyott a petróleum. Az ő hanyagsága miatt Tehura nem tudott lámpát gyújtani. A kunyhó ezért koromsötét volt és kihaltak tűnt. Nyugtalanság fogta el.

Gauguin első gondolata az volt, hogy elhagyták. Az elhagyás alapélménye végigvonult az életén. Vagy őt hagyták el (legfőbb elhagyója az anyja), vagy ő hagyott el (felesége, Mette, gyermekei, egyes alkotótársai, köztük Van Gogh). Egyre nagyobb szorongás lett úrrá rajta.

Ideges kézzel gyújtott gyufát, amelynek fényénél észrevette Tehurát, amint meztelenül

feküdt az ágyon. Arca eltorzult a félelemtől. Gauguin a nő mellé ült, és igyekezett megnyugtatni. Amikor az asszony magához tért, szemére hánytva férjének, hogy világosság nélkül hagyta, miközben könnyűvérű nőekkel mulatott a városban. Bár nem állt távol Gauguintól az utóbbi gondolat, a konkrét esetben ez igaztalan vád volt.

Gauguin nőkhöz való viszonyát találóan jellemezte egy megjegyzése, amely így hangzott: „csak összes fogaim kiverésével tudnád belőlem kikényszeríteni, hogy azt mondjam, szeretlek”. Tehurának azonban nem volt nehéz megvallani ezt az érzését. Az asszonnyal való találkozása előtt – Mettén, a feleségén kívül – csak alkalmi kapcsolatai voltak, elsősorban prostituáltakkal. Van Goghgal való beszélgetései során merült fel először a trópusi utazás és a trópusokon létrehozandó művésztelep gondolata, valamint ezzel párhuzamosan a trópusi, paradicsomi Éva eszményképe. Ez a gondolatkör a Peruban töltött boldog gyermekkor fantáziáit hívhatta elő. A zseniális baráttal való tragikus találkozás utáni években, 1889-ben és 1890-ben több változatban le is festette az általa akkor még csak elképzelt Évát. Több elemző is rámutatott, hogy korán el-

Amikor az asszony magához tért, szemére hánytva férjének, hogy világosság nélkül hagyta, miközben könnyűvérű nőekkel mulatott a városban.

Gauguin: *Parau api*, 1892. Musée d'Orsay, Párizs

Gauguin kísértete egy közönséges öregasszony, aki úgy nyújtja ki a kezét, mintha zsákmányát akarná megragadni.

veszített édesanyja egyetlen nála maradt fényképéről mintázta a bennszülött lányt. Nem nehéz mindebből arra következtetni, hogy az álmait beteljesítő Tehura nemcsak kedvese, szexuális partnere, hanem anyja alteregója, az anyai gondoskodás megtestesítője, egyben a gyermekkori fantáziák megvalósítója is. Tahiti utazása előtt Mettének írt levelében kifejti, hogy Európában elszigeteltnek érzi magát, anya nélkül, család nélkül, gyermekek nélkül. De majd eljön az a nap, amikor elmenekül egy óceániai sziget erdejébe, és ott fog élni örömmámorban, békességben, művészetben.

A *holtak szelleme örködik* című képhez fűzött „lábjegyzetében” Gauguin felteszi a kérdést: „mit csinálhat egy meztelen kanaka lány az ágyán egy ilyen meglehetősen merész pózban?” Válasza szerint egy halott szellemétől fél. A kanakák ezért hagyják égve a lámpát egész éjszaka. A következő kérdés az, hogyan néz szembe egy bennszülött nő a kísértettel. Úgy, hogy konkrét személyre kell gondolnia. Gauguin kísértete egy közönséges öregasszony, aki úgy nyújtja ki a kezét, mintha zsákmányát akarná megragadni.

A közönséges öregasszony baljós szelleme Gauguin életébe is beleszólt. Pénzzavarba került, és emiatt tétlenné vált. A tétlenség pedig mindig

mozgásba hozta őt. Hogy pénzforráshoz jusson, a Tahitin megfestett vásznaival visszautazott Európába, hogy azután újra visszatérjen álmai szigetére. A Duchaffault nevű óceánjáró fedélzetéről a partra tekintve kisírt szemű tahiti nőt láthatott, akik fehér virágokból font füzéreket dobáltak a lagúnába. Egy lány kizárólag Gauguin miatt jött a partra. A víz szélén, egy sima kövön ült, meztelen lábait lelógatta a tengerbe. Talán ő volt a lányok között a legbánatosabb, őszintén gyászolta férjét. Gauguin ekkor még nem lehetett tisztában azzal, hogy örökre elveszítette Tehurát. Második Tahiti-korszakának drámai végkifejletében, súlyos nemi betegségével, depressziójával és a hatóságokkal való küzdelmeiben, öngyilkosságra és halálára készülve nagy szüksége lett volna egy olyan stabil védőbástyára, amilyen Tehura volt.

A szerző: *pszichiáter.*

E-mail: gerevichjosef3@gmail.com

Ajánlott irodalom

1. Danielsson B. Gauguin Tahitin. Budapest: Gondolat; 1967.
2. Gauguin P. Noa-Noa. Corvina, Budapest, 1968.